

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МУЗИЧНОГО ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ОСНОВИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
З МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ**
(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь _____ **бакалавр**
(назва освітнього ступеня)

галузь знань _____ **01Освіта/Педагогіка**
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність _____ **013 Початкова освіта**
(код і назва спеціальності)

освітня програма _____ **Початкова освіта: Початкова освіта. Англійська мова в початковій школі; Початкова освіта. Хореографія в закладах освіти; Початкова освіта. Інформатика в початковій школі; Початкова освіта. Інклюзивна освіта**

тип дисципліни _____ **вибіркова**
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою МУЗИЧНОГО ТА
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ

протокол № 0 від 16.12.2019р

Завідувач кафедри *Ж.Є. Сироткіна*

(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова Ради з якості вищої освіти педагогічного факультету

(підпис, ініціали, прізвище)

Ю.І. Сич

Розробники програми:

Хращевська Олена Олегівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ

Рецензенти програми:

Прокопенко Микола Миколайович – народний художник України, професор кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ;

Шишман Іван Іванович – заслужений художник України, доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів:4	Лекції:	
	8	2
Загальна кількість годин:120	Практичні заняття:	
	40	10
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом:2-4	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр:3-8	Семінарські заняття:	
Тижневе навантаження (год.): - аудиторне:3 - самостійна робота:5	Консультації:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: залік	Індивідуальні заняття:	
	-	-
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни «Основи образотворчого мистецтва з методикою навчання» зміст, форми організації навчально-виховного процесу та методика викладання образотворчого мистецтва в початковій школі.

Метою вивчення дисципліни є: надання майбутнім вчителям знань в галузі образотворчого мистецтва та методики його навчання у загальноосвітній школі; усвідомлення сучасних підходів до викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво», використання інноваційних інтегративних педагогічних технологій на уроках мистецтва у школі.

Передумови для вивчення дисципліни – наявність компетенцій з дисциплін: «Історія зарубіжного та українського мистецтва», «Композиція», «Живопис», «Рисунок».

Міждисциплінарні зв'язки «Історія зарубіжного та українського образотворчого мистецтва», «Кольорознавство».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

1. Знання

- особливості розвитку образотворчої творчості у дітей молодшого шкільного віку;
- місце і значення уроків образотворчого мистецтва в системі художньо-естетичного виховання молодших школярів;
- особливості різних програм по предмету «образотворче мистецтво» для початкової школи;
- термінологію і засоби художньої виразності, що застосовуються в процесі образотворчої діяльності;

2. Уміння

- використовувати образотворчу діяльність як засіб для естетичного виховання і художньої освіти молодших школярів;
- застосовувати на практиці педагогічні прийоми і методи для активізації творчих здібностей дітей;
- самостійно вибирати методи, форми і засоби навчання для конкретного уроку образотворчого мистецтва;
- розробляти структуру проведення уроку образотворчого мистецтва, підбирати до нього необхідний дидактичний матеріал;

- володіти навичками необхідними для виконання реалістичних зображень в різних художніх матеріалах;
- в достатній мірі володіти прийомами і методами педагогічного малювання.

3. Комунікація

- формувати комунікаційну стратегію з дотриманням етичних норм зі всіма учасниками освітнього процесу;
- організувати співпрацю учнів і вихованців та ефективно працювати в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях);
- розуміти значення культури як форми людського існування, цінувати різноманіття та полікультурність світу і керуватися у свої діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва;
- виявляти психологічні особливості засвоєння учнями навчальної інформації, психологічні особливості становлення характеру учнів, розвитку їх здібностей з метою діагностики, прогнозування ефективності та корекції педагогічного процесу.

4. Автономність та відповідальність

- вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобути під час навчання компетенції;
- аналізувати соціально та особистісно значущі світоглядні проблеми, приймати рішення на основі сформованих ціннісних орієнтирів;
- створювати рівноправне і справедливе освітнє середовище, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціально-культурно-економічного контексту.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Тема 1. Теоретичні основи викладання образотворчого мистецтва.	4	2	2	-	-	-	4	4	2	2	-	-	-	20
2.	Тема 2. Моделювання та організація навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.	6	2	4	-	-	-	8	2	-	2	-	-	-	20
3.	Тема 3. Врахування вікових особливостей дітей у навчально-виховному процесі предметів художньо-естетичного циклу	6	2	4	-	-	-	18	2	-	2	-	-	-	20
4.	Тема 4. Складові навчально-виховного процесу.	6	2	4	-	-	-	18	2	-	2	-	-	-	22
5	Тема 5. Основи образотворчої	26		26	-	-	-	20	2	-	2	-	-	-	22

грамоти														
Проміжний контроль	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:	48	8	40	-	-	-	72	12	2	10	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Теоретичні основи викладання образотворчого мистецтва.

Методичні засади викладання образотворчого мистецтва в початковій школі. Цілісний процес формування творчої особистості засобами мистецтва. Пріоритетна роль методики викладання образотворчого мистецтва в навчально-виховному процесі. Естетичне виховання і художньої освіти молодших школярів. Методика викладання образотворчого мистецтва в школі. Методика, як вчення про методи викладання, є важливою складовою такої галузі педагогічної науки, як дидактика.

Методика "комплексного навчання малюванню". Методика "розвитку вільної творчості дитини". Визначення комплексу методів, прийомів та засобів навчання, що мають використовуватися в процесі заняття. Методи навчання як способи упорядкованої взаємопов'язаної діяльності учителя і учнів, що спрямована, передусім, на реалізацію навчально-виховних завдань.

Тема 2. Моделювання та організація навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Педагогічні умови опанування образотворчим мистецтвом молодшими школярами. Дотримання оптимальних, тобто необхідних та достатніх педагогічних умов у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Цілісний розвиток естетичної культури та художньої освіти молодших школярів можливий передусім під впливом цілеспрямованого педагогічного керівництва, що базується на відповідних педагогічних умовах.

Урахування вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку щодо опанування ними образотворчого мистецтва. Програмно-методичне забезпечення і, зокрема, визначення необхідного та достатнього обсягу знань, умінь та уявлень молодших школярів в рамках шкільного курсу образотворчого мистецтва. Створення найбільш сприятливих психологічних умов для проведення в 1-4-х класах занять з образотворчого мистецтва. Підготовка та використання достатнього арсеналу організаційно-технічних засобів для викладання образотворчого мистецтва в початковій школі

Тема 3. Врахування вікових особливостей дітей у навчально-виховному процесі предметів художньо-естетичного циклу

Способи активізації образотворчості в 1-4-х класах. Еврологія. Різноманітні проблеми теорії творчості. Зокрема, специфіка творчого мислення, творчої уяви, творчого розвитку, творчої діяльності. Визначення закономірностей, що спонукають дитячу уяву до творчого освоєння оточуючого світу і далі — до самостійної образотворчості. Вільне, поза стандартами, мислення, його гнучкість, сприйнятливість до нового, ентузіазм, прагнення до творчої самореалізації, фантазія, уява, образне та асоціативне мислення, певні творчі здібності тощо. Професійне закладення підґрунтя для становлення творчої особистості та визначити сталий напрямок цього процесу. Особливості дитячої творчості. *Апологетичний та генетичний методи* художнього розвитку дитини. Впровадження в педагогічну практику різноманітних сучасних концепцій, що були розроблені як на теренах України, так і за кордоном.

Тема 4. Складові навчально-виховного процесу.

Особливості організації естетичного сприймання в початковій школі. Актуальність теоретичного, методичного та практичного вирішення проблем естетичного сприймання. Необхідність відродження духовності та моральності як імперативів корінної перебудови сучасного суспільства.

Процес естетичного сприймання уможливорює вироблення безлічі прямих та опосередкованих висновків і відкриттів, бо між пізнанням та оцінкою існує відносна

протилежність у рамках нерозривної єдності: "Оцінка стимулює пізнання, а наступне поглиблення пізнання уточнює оцінку".

Естетичне сприймання не пасивне спостереження, а активний динамічний процес, що здійснюється відповідно до органічних законів сприймання, головним з яких є збереження балансу загального та елементів, наприклад, у вигляді певної композиції.

Аналіз змісту твору, аналіз художніх засобів вираження (колір, форма, композиція і т.д.), особистість художника тощо. Систематизований розвиток візуальних спостережень, естетичного сприймання та удосконалення оцінної спроможності дитини.

5.2. Тематика практичних занять

Тема 1. Теоретичні основи викладання образотворчого мистецтва.

Тема 2. Моделювання та організація навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Тема 3. Врахування вікових особливостей дітей у навчально-виховному процесі предметів художньо-естетичного циклу.

Тема 4. Складові навчально-виховного процесу.

Тема 5. Основи образотворчої грамоти.

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
1.	Підготовка до та семінарських занять	8 (10)	Конспект
2.	Опрацювання лекційного матеріалу	8 (10)	Відповідь (усна, або письмова)
2.	Підготовка до проміжного контролю	4 (4)	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: -пошук додаткового навчального матеріалу до заданих тем; - розробка поурочних планів-конспектів; - аналіз шкільних підручників; -підготовка реферату	8 (10)	Конспект, повідомлення, доповідь
		8 (10)	План-конспект уроків
		8 (10)	Презентація
		8 (10)	Реферат
4	Малювання предметів побуту, портрет, пейзаж	20 (44)	Ескізи, замальовки, творчі роботи
	Разом	72 (108)	

Тематика індивідуальних завдань

1. Провести інтегрований урок з образотворчого мистецтва. Тематика за вибором студента.
2. Розробити проект авторського уроку з образотворчого мистецтва. Пояснити вибір принципів побудови уроку.
3. Скласти календарно – тематичний план з урахуванням вікових особливостей дитини. Вік дитини - за вибором студента.
4. 2. Розкрити роль уяви у дитячій творчості. Підготувати до обговорення питання "Розвиток творчих здібностей школярів на уроках образотворчого мистецтва".
5. Розробити сценарій уроку з образотворчого мистецтва для учнів 1-2 класів.
6. Розробити сценарій уроку з образотворчого мистецтва для учнів 3-4 класів, використовуючи доцільні методи навчання та форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.
7. Розробити сценарій уроку для учнів 5-7 класів, використовуючи оригінальні техніки (за вибором студента).
8. Визначити різницю між педагогічним та творчим малюнком.
9. Методика проведення занять з образотворчої діяльності в гуртковій роботі.
10. Методика роботи з творами мистецтва на уроці.
11. Підготувати ряд вправ, які на думку студента мають вплив на розвиток творчих здібностей школярів.

12. Розробити сценарій уроку з образотворчого мистецтва з використанням колективної роботи.
13. Підготувати до обговорення питання “Організація дитячих виставок”.
14. Розробити сценарій уроку за темою “Натюрморт” за вибраною тематикою (шкільний вік – за вибором студента).
15. Розробити сценарій уроку за темою “Пейзаж”, враховуючи вікові особливості дітей (шкільний вік обрати самостійно).
16. Розробити сценарій уроку “Ліпка” або “Скульптура”, використовуючи один з методів ліплення.
17. Розробити сценарій уроку з використанням педагогічного малюнку
18. Скласти робочий план роботи гуртка (за вибором) на учбовий рік.
19. Розробити сценарій уроку з використанням творів мистецтва (чи їх зображень).

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

- індивідуальне або групове опитування,
- індивідуальна або групова презентація (представлення виконаного завдання),
- підготовка реферату, захист виконаного завдання;
- план-конспект уроку;
- проведення фрагменту уроку;
- модульна контрольна робота та ін.

Модульна контрольна робота проводиться у формі письмових відповідей на 3 питання (тести): теоретичного, методичного та практичного спрямування.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи (тести):

- 1.) До традиційних технік зображення, що використовуються на уроках не належить:
 - а. декоративний розпис;
 - б. портретний малюнок;
 - в. малюнок - ляпкографія;
 - г. сюжетний малюнок.
- 2.) Методика «поліхудожньої освіти» передбачає:
 - а. диференціацію навчання;
 - б. інтеграцію видів мистецтва;
 - в. оцінювання творів мистецтва;
 - г. індивідуалізацію навчання.
- 3.) Які основні види образотворчого мистецтва вам відомі?
 - а. живопис, лірика, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво;
 - б. живопис, графіка, музика, декоративно-ужиткове мистецтво;
 - в. живопис, графіка, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво;
 - г. живопис, лірика, графіка, скульптура.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. *Шкала та критерії підсумкового оцінювання знань студентів*

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2 Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3 Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Опрацювання першоджерел	5
Реферат	5
Розробка поурочних планів-конспектів	5
Аналіз підручників;	5
Малювання предметів побуту, людини, природи	5

Критеріями оцінювання роботи з *першоджерелами* є здатність студента тезово розкрити зміст запропонованого матеріалу. Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Розробка поурочних планів-конспектів уроків оцінюється за такими критеріями: чітке визначення навчальної, виховної та розвивальної мети; вміння структурувати навчальний та музичний матеріал у відповідності до теми, завдань уроку та вікових психофізіологічних та музичних можливостей дітей; добір відповідних принципів, методів і прийомів, щодо реалізації поставлених завдань уроку. Критеріями оцінювання *аналізу шкільних підручників* є: вміння співставляти змістовне навантаження підручника зі змістом програми «Мистецтво»; підбирати методичне забезпечення та види творчої діяльності відповідно до завдань запропонованих у підручнику; добирати ілюстративний матеріал (літературний, образотворчий, музичний).

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Питання теоретичного спрямування	10 балів
Питання методичного спрямування	10 балів
Питання практичного спрямування	10 балів
Усього	30 балів

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор).

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Кардашов В.М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2007. – 296 с.
2. Кириченко М.А., Кириченко І.М. Основи образотворчої грамоти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 2002. – 190 с.: іл.
3. Масол Л. Методика навчання мистецтва в основній школі: Методичний посібник для вчителів / Людмила Масол. – К.: Шк. світ, 2012. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
4. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.М.Масол, О.В.Гайдамака, Е.В.Белкіна, О.В.Калініченко, І.В.Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
5. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе. Учеб. пособие для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов. – М., «Просвещение», 1974. – 246 с. с ил.
6. Сокольникова Н.М. Изобразительное искусство и методика его преподавания в начальной школе: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 368 с., 12 л. ил.
7. Шарко В.Д. Сучасний урок: Технологічний аспект / Посібник для вчителів і студентів. – К.: СПД Богданова А.М., 2007. – 220 с.

10.2. Допоміжні джерела

1. Авторські уроки з образотворчого (візуального) мистецтва в 5 – 7 класах: Посібник для вчителя: У 2 ч. Ч 1 / Упоряд. Ж.С.Марчук, О.В.Ночвінова. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2005. – 368 с. – (На допомогу вчителю).
2. Антонович Є. А., Проців В. І., Свид С. П. Художні техніки в школі. – К.: Освіта, 1997. – 180 с.
3. Білецький П. О. Мова образотворчих мистецтв. - К .: Радянська школа, 1973. – 190 с.

4. Белкіна Е.В., Марчук Ж.С. Образотворче мистецтво. 6 клас: Посібник для вчителя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 40 с.
5. Белкіна Е.В., Марчук Ж.С. Образотворче мистецтво. 7 клас: Посібник для вчителя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 48 с.
6. Вердіна С.В. Секрети педагогічної майстерності. Уроки для вчителя/ Вердіна С.В., Панченко А.Г. – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 111, /1/ с.: іл. – (Серія «Педагогічні інновації. Майстерня»).
7. Гончаров И.Ф. Эстетическое воспитание школьников средствами искусства и действительности. – М., 1986.
8. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.
9. Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях / Упоряд. М.С. Демчишин. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 608 с.
10. Зверев Д.Д., Беседы об искусстве на уроках рисования. – М.: Гос.уч.-пед. издат. 29 Министерства Просвещения РСФСР, 1958. – 116 с, ил.
11. Інтегровані уроки з предметів естетичного циклу / Упоряд.: Л.Шелестова, Н.Чиренко. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128 с. – (Б-ка «Шкіл. світу»).
12. Иванов В. С. Обучение рисваню в школе. – М.: Гос.уч.-пед. издат. Министерства Просвещения РСФСР, 1954. – 120 с, ил.
13. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Калініченко, Л. М. Масол. – Харків : Сиція, 2013. – 224 с. : іл.
14. Калініченко О. В. Альбом з образотворчого мистецтва. 5 клас : навч. посіб. / О. В. Калініченко, Л. М. Масол, В. В. Калініченко. – Харків : СИЦІЯ, 2013. – 72 с.
15. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Калініченко, Л. М. Масол. – Харків : СИЦІЯ, 2014. – 224 с. : іл.
16. Коваль Л.Г., Виховання почуття прекрасного. Методичний посібник. – К.: Рад. школа, 1983. – 120 с.
17. Костин В.И., Юматов В.А. Язык изобразительного искусства. М., «Знание», 1978. – 112 с., илл.
18. Кузнецова Л.С., Беседы об изобразительном искусстве и архитектуре. О языке архитектуры, скульптуры, живописи. – К.: Рад. школа, 1989. – 319 с.
19. Масол Л. М. Мистецтво (інтегрований курс) : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол. – К.: Видавництво «Світоч», 2013. – 240 с.: іл.
20. Масол Л. М. Мистецтво. Робочий зошит для учнів 5 класу: навч. посіб. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Г. В. Кузьменко. – К. : Світоч, 2013. – 80 с. : іл.
21. Масол Л. М. Мистецтво (інтегрований курс) : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол. – К.: Видавництво «СВІТОЧ», 2014. – 208 с.: іл.
22. Масол Л. М. Мистецтво. Робочий зошит. 6 клас: навч. посіб. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Г. В. Кузьменко. – К. : СВІТОЧ, 2014. – 72 с. : іл.
23. Методика обучения рисованию в восьмилетней школе. Под ред. А.П.Фомичёва. – М.: Издательство Академии педагогических наук РСФСР. – 1963. – 360 с.
24. Методичні рекомендації з виробничої практики для студентів IV курсу напряму підготовки «Образотворче мистецтво» (ОКР «бакалавр») / уклад. Г.В. Кузьменко. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 76 с.
25. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Музичне мистецтво; Образотворче мистецтво; Інтегрований курс «Мистецтво». 5 – 9 класи. / Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко [та ін.] / – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 32 с.
26. Неменский В.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического восприятия: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1981.
27. Ночвінова О.В. Образотворче мистецтво. 5 клас: Тематичне планування та розробки уроків / О.В.Ночвінова, Ж.С. Марчук, Т.С. Хребто. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2006. – 192 с. – (Майстер-клас).
28. Образотворче мистецтво: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Е.В. Белкіна, Ж.С. Марчук. – К.: Навч. книга, 2011. – 208 с.: іл. 30

29. Павлик К.В. Изобразительное искусство в начальной школе. Учебные материалы по методике преподавания.- «Флинта» - 2002. – 88 с.
30. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 216 с.
31. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство. / Гл. ред. В.М. Полевой; Ред. Кол.: В.Ф. Маркузон, Д.В. Сарабьянов, В.Д. Синюков (зам. гл. ред.), - М.: «Сов. Энциклопедия». Книга I . А – М., 1986 – 447 с., ил., 32 л. ил.
32. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство. / Гл. ред. В.М. Полевой; Ред. Кол.: В.Ф. Маркузон, Д.В. Сарабьянов, В.Д. Синюков (зам. гл. ред.), - М.: «Сов. Энциклопедия». Книга I . А – М., 1986 – 432 с., ил., 32 л. ил.
33. Предметний тиждень у школі. Образотворче мистецтво (методичний посібник для вчителів). – Х.: ПФ «Антіква», 2002. – 80 с. укр.. мовою.
34. Рисование в педагогическом училище: Пособие для преподавателей. Издание второе, исправленное и дополненное. / под общей редакцией В.В. Колокольникова. – Ленинград: Гос. учебно-педагогическое издат. Министерства просвещения РСФСР, 1961. – 256 с.
35. Ростовцев Н.Н. История методов обучения: В 2 т. – М.: Просвещение, 1982. – Т. 2. –240 с.
36. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
37. Русакова Т.Г. Основы зрительской культуры / Программа спецкурса. Комплекс дидактических заданий и упражнений по формированию у младших школьников навыков художественного общения. – Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2004.
38. Сердюк І.І. Образотворче мистецтво. 6 клас: Тематичне планування та розробки уроків / І.І.Сердюк, М.С. Семенихіна – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 256 с. – (Майстер- клас).
39. Семенихіна С.М. Сердюк І.І., Сердюк М.Ф. Образотворче мистецтво. 7 клас: Тематичне планування та розробки уроків / С.М Семенихіна, І.І.Сердюк, М.Ф. Сердюк – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 272 с. – (Майстер-клас).
40. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
41. Твори українського образотворчого мистецтва на уроках в школі: Метод. рекомендації для вчителів образотворчого мистецтва шкіл різного типу навчання / Авт.-укл. С.В.Коновець. – К.: ІЗМН, 1997. – 64 с.
42. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с. (Альма-матер).
43. Чадина Т.А. Как говорит искусство. – Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2005.
44. Чадина Т.А. Чем и как работают художники. – Оренбург: Узд-во ОГПУ, 2005.
45. Чернецова Е.М. Искусство. Словарь-справочник. – М.: Библиотека Ильи Резника, 2002. – 576 с.: ил.
46. Чарнецкий Я.Я. Изобразительное искусство в школе продлённого дня. – М.: 31 Просвещение, 1991. – 159 с.: ил. – (Б-ка учителя изобразительного искусства). – ISBN 5-09-001729-8.

10.3 Интернет-ресурси

1. <http://konserg.ucoz.ua/load/40>
2. <http://konserg.ucoz.ua/load/27>
3. <http://www.ognb.odessa.ua/>
4. <http://www.nbu.gov.ua/>
5. <http://lib-gw.univ.kiev.ua/>